

СИДОРЧУК Ю. М.,
кандидат юридичних наук,
директор
(ТОВ «Ес Бі Сі Джи»)

УДК 340.12

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У статті виокремлено та визначено філософсько-правові проблеми використання штучного інтелекту на сучасному етапі розвитку суспільства. Розглядаються різні праці, які присвячені дослідженню штучного інтелекту, що свідчить про глибоке осмислення потреби його використання. Розкрито класифікацію штучного інтелекту. Автором наголошується на необхідності законодавчого врегулювання питання використання штучного інтелекту шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів.

Ключові слова: філософсько-правові проблеми, штучний інтелект, відповідальність.

В статье выделены и определены философско-правовые проблемы использования искусственного интеллекта на современном этапе развития общества. Рассматриваются различные работы, посвященные исследованию искусственного интеллекта, что свидетельствует о глубоком осмыслении необходимости его использования. Раскрыта классификацию искусственного интеллекта. Автором подчеркивается необходимость законодательного урегулирования вопроса использования искусственного интеллекта путем принятия соответствующих нормативно-правовых актов.

Ключевые слова: философско-правовые проблемы, искусственный интеллект, ответственность.

The article is allocated and defined philosophical and legal problems using artificial intelligence in modern society. Various works devoted to the research of artificial intelligence, which indicates a deep understanding of the needs of its use. There are revealed the classification of artificial intelligence. The author emphasizes the need of legislative regulation of the use of artificial intelligence through appropriate regulations.

Key words: philosophical and legal problems, artificial intelligence, responsibility.

Вступ. Протягом останніх років завдяки шаленому розвитку людського інтелекту з'явилося багато нових інформаційних технологій, які самостійно функціонують завдяки використанню і розвитку штучного інтелекту. Враховуючи сучасні досягнення у процесі розвитку людства, найголовнішим витвором людського інтелекту є штучний інтелект.

В одній із своїх праць С.С. Денежников наголошує на тому, що стрімкий розвиток високих технологій, тотальна інформатизація і комп'ютеризація трансформують соціальну, економічну, політичну та духовну сфери сучасного суспільства. На його думку, розвиток нанотехнології, біотехнології, нейротехнології, генної інженерії, широке розповсюдження Інтернету, мережі Grid та інше впливають не лише на соціум, а і трансформують людину, змінюючи її природні якості [2].

Дослідження багатьох учених зосереджені на природі розвитку людського інтелекту, проте єдиної думки щодо визначення і розуміння цього поняття не існує. У 50-х роках минулого століття із появою комп'ютерів почав свій шлях постійно прогресуючого розвитку штучний інтелект.

Проблеми впровадження і використання штучного інтелекту досліджує багато вчених у різних галузях знань. Протягом останніх років виникла потреба вивчення впровадження штучного інтелекту не тільки з погляду науки філософії, а також науки юриспруденції, оскільки в Україні (та і в більшості держав світу) відсутнє належне правове регулювання використання штучного інтелекту.

Вітчизняні вчені правовим аспектам використання штучного інтелекту не приділяли уваги. Дослідження таких учених, як Е. Аблякимов, О. Баранова, Я. Берсуцький, Н. Васильєва, В. Пилипчук, І. Трубін та ін., орієнтовані на вивчення проблем становлення інформаційного суспільства та впровадження ІТ-технологій у різних сферах суспільного життя. Філософському осмисленню проблем штучного інтелекту присвячені праці І. Алексєєва, В. Лекторського, П. Рєвко, Л. Ясницького та ін.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення і визначення філософсько-правових проблем використання штучного інтелекту на сучасному етапі розвитку суспільства.

Результати дослідження. Відповідно до довідкової літератури поняття «інтелект» (від лат. *intellectus* – пізнання, розуміння, розум) трактується як здатність до здійснення процесу пізнання і до ефективного рішення проблем, зокрема під час оволодіння новим колом життєвих завдань [4].

Існує багато визначень інтелекту. На думку Г. Спенсера, інтелект – це вроджена якість, на відміну від здібностей, набутих у процесі навчання. Д. Векслер вважає, що інтелект – це здатність діяти доцільно, думати раціонально й діяти ефективно стосовно навколишнього середовища. С.Дж. Гулд наголошує, що інтелект – це здатність вирішувати проблеми незапрограмованим (творчим) шляхом [4].

В одній із своїх праць К. Хамонд наголошує, що виникнення і розвиток штучного інтелекту став неминучим. Поглянувши навколо себе, ми бачимо безліч інтелектуальних та інтерактивних систем, наприклад, система Siri, яка є персональним помічником, що використовує обробку природного мовлення, щоб відповідати на питання або давати рекомендації. Наприклад, сьогодні водіння машини можливе без людини, авто самостійно може рухатися вулицями, зупинятися на світлофорах і паркуватися [8, с. 5].

Учасники Російської асоціації штучного інтелекту дають такі визначення штучного інтелекту: 1) науковий напрям, у рамках якого ставляться і вирішуються задачі апаратного чи програмного моделювання тих видів людської діяльності, які традиційно вважаються інтелектуальними [1]; 2) властивість інтелектуальних систем виконувати функції (творчі), які традиційно вважаються творчими, належать конкретній предметній сфері, знання про яку зберігаються у пам'яті такої системи [1]; 3) наука під назвою «штучний інтелект» входить у комплекс комп'ютерних наук, а створювані на її основі технології – до інформаційних технологій. Задачею цієї науки є відтворення за допомогою обчислювальних систем та інших штучних пристроїв розумних міркувань і дій [3].

Про ідею штучного інтелекту йдеться у відомій статті А. Тюрінга «Обчислювальні машини та розум», яка опублікована у 1950 р. Головне питання, яке на той час було порушене у статті: чи можуть комп'ютери думати як людина? Деякі вчені ще в 90-ті роки спрогнозували, яким буде розвиток комп'ютерних систем, визначили їх вплив на людську діяльність. На думку відомого американського винахідника і футуролога Р. Курцвейла, злиття між комп'ютерами та людьми йде настільки швидко і глибоко, що є переломним моментом у ході історії [7, с. 5].

Аналізуючи наукові роботи, можна зробити висновок, що єдиного визначення поняття штучного інтелекту не існує, оскільки це дуже молода сфера досліджень. Учені дають визначення цьому поняттю у широкому та вузькому значеннях. Ознайомившись із визначеннями штучного інтелекту, можна підсумувати, що штучний інтелект – це визначення, за допомогою якого описуються інтелектуальні можливості комп'ютерів під час прийняття ними рішень.

Значна кількість різних праць у США присвячена дослідженню штучного інтелекту, що свідчить про глибоке осмислення потреби його використання. Загальновідомо, що уряд США щорічно готує різні звіти щодо впровадження й активного використання нових інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, з метою удосконалення та полегшення праці людей. Зі змісту цих звітів можна зробити висновок, що США є однією із перших держав, яка на державному рівні замислилася про глобальний розвиток штучного інтелекту.

У жовтні 2016 р. у США на урядовому рівні презентували документ «Підготовка до майбутнього з штучним інтелектом», у якому визначено, що завдяки технології штучного інтелекту відкриваються новий попит і нові можливості для прогресу у критичних сферах, таких як здоров'я, освіта, енергетика та навколишнє середовище [8]. Цей документ складається із рекомендацій майбутніх дій для федеральних органів державної влади та інших учасників. У ньому є декілька визначень поняття «штучний інтелект», дехто визначає його як комп'ютеризовану систему, котра проявляє поведінку, що переважно думає так, як наказують. Інші визначають поняття «штучний інтелект» як систему, яка здатна раціонально вирішити комплекс проблем чи пристосувати дії для досягнення цілей незалежно від реальних світових обставин [8, с. 6].

У популярній книзі С. Рассела та П. Норвіга «Штучний інтелект: сучасні підходи» подано таку класифікацію штучного інтелекту: 1) системи, що думають схоже з людьми (наприклад, когнітивна архітектура та нейронні мережі); 2) система, що діє схоже з людиною (наприклад, складання тесту Тюрінга через природну мову обробки, представлення знань, автоматизоване формування роздумів та вивчення); 3) система, що думає раціонально (наприклад, логічні алгоритми вирішення, висновки й оптимізація); 4) система, що діє раціонально (наприклад, інтелектуальний програмний агент, створення роботів, що досягають цілей через сприйняття, планування, роздуми, вивчення, спілкування, прийняття рішень та дії) [8, с. 6–7].

Дослідник машинного навчання П. Домінгос приписує штучному інтелекту дослідження п'яти видів, що базуються на методах, які вони використовують: «символісти» використовують логічне мислення, що базується на абстрактних символах; «коннекціоністи» будують структури, надихаючись людським розумом; «еволюціоністи» спираються на метод теорії еволюції за Дарвіном; «байсовці»

використовують імовірнісний висновок; «аналогісти» спираються на факти схожих справ із минулого [8, с. 7].

На нашу думку, в умовах гіперактивного розвитку різних інформаційних технологій виникає безліч питань щодо формування, становлення та розвитку штучного інтелекту з погляду науки філософії права, її підходів та методів.

Для розуміння того, на якому етапі у своєму розвитку перебуває штучний інтелект, варто навести декілька прикладів. Наприклад, використання чат-ботів для роботи у певних мережах, системах, створення робототехніки та ін. Звичайно, це є не повний перелік. Використання штучного інтелекту все більше стає нормою.

Сьогодні комп'ютер може написати музику чи якийсь літературний твір. У такому разі питання авторства теж не врегульовано, зокрема у розділі інтелектуальної власності.

Нині у соціальних мережах можна вести діалог із чат-ботом. Людина може цього і не помітити. Можна використовувати бота для пошуку певної інформації у мережі Інтернет. На початку 2017 року українське суспільство сколихнула новина від Сбербанку Росії про використання робота-юриста, який пише позовні заяви, тобто потреби в звичайних працівниках скоро не буде. За словами заступника голови правління Сбербанку В. Кулика, якщо працівник після проходження перекваліфікації і навчання не зможе працювати, то почнуться скорочення. Також необхідно зазначити, що у 2016 році Сбербанк запустив систему штучного інтелекту під назвою Iron Lady [5].

Інститут інженерів електротехніки та електроніки (ІЕЕЕ) у 2016 році підготував документ «Бачення пріоритетизації благополуччя людини зі штучним інтелектом і автономними системами» з метою використання потенціалу штучного інтелекту і автономних систем повною мірою. Головна ідея документа – переконатися, що ці технології орієнтовані на людей, урахувавши наші моральні й етичні принципи. Як зазначав Арістотель, евідемонізм – це етичний напрям, який визначає добробут людини як найвищу чесноту для суспільства. Наголошується, що такий розвиток штучного інтелекту став причиною виникнення багатьох етичних проблем, які завжди переходять у конкретні правові проблеми чи призводять до виникнення складних супутніх юридичних проблем [6, с. 2].

Із погляду юриспруденції використання штучного інтелекту і результати, створені ним, потребують належного законодавчого закріплення і правового регулювання. Наприклад, автомобіль рухається у режимі автопілоту, тобто за допомогою технологій із використанням штучного інтелекту. У випадку дорожньо-транспортної пригоди виникають питання: хто буде нести відповідальність за завдану шкоду здоров'ю чи майну постраждалої людини; який порядок відшкодування завданої шкоди? Проте станом на сьогодні чинним українським законодавством ці питання не врегульовані.

У документі «Бачення пріоритетизації благополуччя людини зі штучним інтелектом і автономними системами» у розділі «Право» зазначається, що розробка, проектування та розподіл штучного інтелекту / автономної системи повинні повністю відповідати чинному міжнародному та національному праву. Тому постає багато проблем для правових систем щодо регулювання дієздатності, індивідуальних прав і свобод на глобальному, національному та місцевому рівнях [6, с. 89].

Викладені у вказаному документі проблеми та рекомендації діляться на такі напрями: управління і відповідальність, соціальний вплив, вираховання з оператором у контурі управління (Human-in-the-loop or HITL). Наголошується на тому, що законодавці на національному та міжнародному рівнях мають сприяти розгляду і ретельному аналізу потенційної потреби вводити нові правила у зв'язку з виходом на ринок технологій із використанням систем зі штучним інтелектом. Як переконатися, що використання штучного інтелекту відбувається прозоро, що дотримуються індивідуальні права? Як уникнути зловживання такими системами з метою незаконних дій? [6, с. 92]

Безперечно, все це свідчить про те, що можливості використання штучного інтелекту не повністю вивчені, більше того, вони не повністю усвідомлені у суспільстві. Враховуючи стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій, дуже важко спрогнозувати майбутнє людини.

Із філософського погляду використання систем зі штучним інтелектом породжує низку незрозуміlostей і проблемних аспектів. Зокрема, серед них можна виокремити нерівність людей і машин із штучним інтелектом. Питання нерівності у світі дуже чітко висвітлено у книзі М. Форда «Пришестя роботів». Річ у тім, що з використанням автоматизованих систем потреба в праці людини протягом останніх 50 років значно зменшилась. Багато підприємств зазнало автоматизації. Роботодавцю зручніше мати невтомного працівника, який буде працювати 24 годин на добу без перерв, відпусток і лікарняних. Звичайно, з етичного погляду порівнювати людину і машину неприйнятно, проте, з іншого боку, без цього не можна обійтися. Це мало статися рано чи пізно.

Ще одним важливим аспектом для людини є необхідність дотримання принципу приватності у її житті. Проте нині межа приватності починає стиратися, можна дізнатися багато речей про людину із соціальних мереж. Завдяки сучасним технологіям можна визначити місцезнаходження людини, а

іноді людина, не усвідомлюючи наслідків, сама позначає на фотографіях у соціальних мережах свої адреси проживання та місця роботи. Так втрачається приватність і виникає незахищеність людини.

Необхідно зазначити, що сьогодні у суспільстві спостерігається шалений розрив у розвитку людей і способі їхнього життя. Для прикладу візьмемо місто Київ і село в Кіровоградській області. У великих містах використання Інтернету і різних технологій усе більше стає нормою і потребою життя, тоді як у селі у людей немає навіть доступу до Інтернету. Це дає можливість припустити, що буде ще більший розрив у розвитку між людьми, зокрема, їхнім інтелектом і сприйняттям світу.

На нашу думку, для філософів права головне питання сьогодні – як можна вдосконалити відповідальність і підконтрольність у системах із штучним інтелектом? Хто нести відповідальність за прийняття рішення машиною, а не людиною, отриманий таким чином результат? Тому виникає потреба якнайшвидшого законодавчого врегулювання цього питання шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів.

Висновки. Використання штучного інтелекту у сучасному житті людей набирає усе більших обертів. Напевно, дуже скоро людина не зможе уявити життя без інформаційних технологій, які базуються на штучному інтелекті. Поняття «штучний інтелект» є багатограним і використовується як визначення, за допомогою якого описуються інтелектуальні можливості комп'ютерів під час прийняття ними рішень.

Із філософського погляду виокремлено проблему сприйняття активного впровадження використання систем із штучним інтелектом у повсякденному житті людини (нерівність людей і машин із штучним інтелектом, роботизація виробництва призводить до втрати людьми роботи, активного використання чат-ботів тощо).

Визначено, що морально-етичні проблеми породжують юридичні питання, які стосуються належного законодавчого врегулювання використання систем із штучним інтелектом у різних галузях. Гостро стоїть питання інтелектуальної власності таких систем, відповідальність за шкоду, завдану ними, зловживання системами із штучним інтелектом тощо.

Із положень статті вбачається, що першочергове завдання, яке стоїть перед суспільством, полягає у необхідності прийняття низки нормативно-правових актів як на національному, так і на міжнародному рівнях із метою сприяння розгляду і ретельному аналізу потенційної потреби ввести нові правила у зв'язку із виходом на ринок технологій із використанням систем із штучним інтелектом. Також наголошується на потребі роботи зі свідомістю людей щодо сприйняття ними нових технологій, зокрема систем зі штучним інтелектом.

Список використаних джерел:

1. Аверкин А.Н. Толковый словарь по искусственному интеллекту / А.Н. Аверкин, М.Г. Гаазе-Рапопорт, Д.А. Поспелов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.raai.org/library/tolk/aivoc.html#L208>.
2. Денежников С.С. Супертехнології штучного інтелекту в трансгуманітарному дискурсі / С.С. Денежников // Філософія науки: традиції та інновації. – 2012. – № 2 (8). – С. 132–141.
3. Осипов Г.С. Искусственный интеллект: состояние исследований и взгляд в будущее / Г.С. Осипов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.raai.org/about/persons/osipov/pages/ai/ai.html>.
4. Романова І.А. Генезис сущности понятия «интеллект» / І.А. Романова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pipo/2012_36/12giaeci.pdf.
5. Сбербанк уволит 3000 сотрудников из-за работа-юриста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.popmech.ru/technologies/316032-sberbank-uvolit-3000-sotrudnikov-iz-za-robotayurista/>.
6. Ethically Aligned Design: A Vision for Prioritizing Human Wellbeing with Artificial Intelligence and Autonomous Systems (AI/AS) / The Institute of Electrical and Electronics Engineers, Incorporated (IEEE) Global Initiative. – 2016.
7. Practical Artificial Intelligence For Dummies. – John Wiley & Sons, 2015.
8. Preparing for the future of artificial intelligence / Executive Office of the President National Science and Technology Council Committee on Technology. – 2016.

